

MacIntyre'ın Klasik Aristotelesçi Erdem Gelenegine İlişkin Yorumu

Filiz BAYOĞLU (*)

Özet: 1980'li yıllarda tekrar gündeme gelen erdem teorisinin en önemli temsilcilerinden biri olan Alasdair MacIntyre'in seçilmesinin sebebi, onun Aristoteles'ten hareketle geliştirdiği erdem anlayışı ve bu anlayışın önemli bir bölümü olan erdem kavramının, erdem doğasına ilişkin diğer anlayışlardan daha kapsamlı bir yaklaşıma sahip olmasıdır.

Çalışmanın amacı Alasdair MacIntyre aracılığıyla Aristoteles'in erdem ve insani iyi anlayışının, günümüz toplumsal, siyasal ve kültürel ortamında da geçerli olup olamayacağını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Erdem, Alasdair MacIntyre, Aristoteles, Pratik, Anlatı/Öykü, Ahlak Gelenegi.

Comments on the Classical Tradition of Aristotelian Virtue MacIntyre's

Abstract: The reason of preferring one of the most important thinker of the contemporary virtue theory that reinterpreted in the 80's, whose name is Alasdair MacIntyre, as the subject of study may be explained in such a way that, the potential of his virtue theory that founded on the basis of Aristotle's idea of virtue to have more consist conception of virtue than that of the other alternative approaches.

Aim of the study is to understand in terms of Alasdair MacIntyre's reinterpretation whether the Aristotle's theory of virtue and human good is still relevant at the heart of contemporary social, political and cultural arena.

Key Words: Virtue, Alasdair MacIntyre, Aristotle, Practice, Narrative, Moral Tradition.

*) Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
(e-pota: filizof@atauni.edu.tr)

Giriş

Çağdaş ahlak felsefesi iki eğilim göstermektedir. Bunların ilki, faydacılık ve Kantçılık arasında, özellikle 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren daha da belirginleşen çatışma üzerinde odaklanma, diğeri teorik sorunlara hiç değinmeksizin sadece pratik tartışmalardan veya pratik çözümler önermeksizin sadece kelimeler ve kavramların üzerinde duran teorik açıklamalardan hareketle çözüm aramadır. Her iki eğilimde de ortak olan ve dikkati çeken özellik, bu tartışmaların hiç birinde karakter kavramına yer verilmemesidir. Erdem etiği işte bu eksikliğin farkına varmış ve ahlak felsefesinin amacını, değişik karakter özelliklerinin ahlak üzerindeki etkilerini araştırmak olarak belirlemiştir (Pence, 1993: 249).

Hemen hemen her etik teorisi bir şekilde erdemden bahseder. Fakat erdem teorisini, diğer etik teorilerden ayıran, erdeme merkezi bir yer vermesidir. Eylemi değil kişinin kendisini daha doğru bir ifadeyle karakterini değerlendirmeyi çözümlerinin temeline koymasındır (Zagzebski, 1998: 78). Bu etiğin temel sorusunun değişmesine yol açar. Nitekim diğer normatif etik teorilerinden farklı olarak erdem etiğinin temel sorusu “ ne yapmalıyım?” değil “ nasıl yaşamalıyım?”, bir başka deyişle “ nasıl biri olmalıyım”dır. Bu sorulara verilen cevap ise kısaca “ erdemli yaşamalıyım” veya “ erdemli biri olmalıyım”dır (Warburton, 2000: 59). Dolayısıyla erdem etiği, ahlak alanında genel ilke ve kuralların geçersiz olduğunu, en azından çok önemli olmadığını savunur. Önemli olan kişinin karakter özellikleridir, bunlar da birtakım ilke ve kurallarla açıklanamaz (Honderich, 1995: 900).

1980’li yıllarda tekrar gündeme gelen erdem teorisinin en önemli temsilcilerinden biri olan Alasdair MacIntyre’in Aristoteles’ten hareketle geliştirdiği erdem anlayışına geçmeden önce onun hem ahlak felsefesinin hem de erdemlerin günümüzdeki durumuna ilişkin çizdiği tabloya bakmak gerekli olur. MacIntyre’a göre günümüzde insanlar ahlaki pusulalarını şaşırılmış; iyilik, cesaret, dürüstlük, dostluk gibi erdemlerden yoksundurlar. Ona göre, bugün ahlak felsefesini yeniden ayakları üzerine oturtacak bir erdem anlayışı gereklidir. Bu nedenle geçmişte erdemini izini süren MacIntyre için böylesi bir felsefi geleneğin canlandırılması felsefe tarihinin yeniden yazılmasını gerektirir. Çünkü erdem anlayışımızdan geriye, hiçbir bağlama oturmayan fragmanlar kalmıştır. Ona göre, ancak bu fragmanları tarihsel bağlamlarına oturtup bir bütün oluşturduğumuz zaman, kendi parçalanmış benliğimize de bütünlük kazandıracak olan iyi-yaşama anlayışına yeniden sahip olabiliriz.

MacIntyre bu nedenle, erdemini tarihsel sürecini irdeleyerek elimizde en azından üç farklı erdem anlayışı olduğunu söylemektedir. İlki, erdemi toplumsal rollerin gerçekleştirilmesi için bir araç gören Homer’in erdem anlayışıdır. İkincisi, erdemleri insanın telosunu gerçekleştirmek için araç gören Aristoteles’in (bu telos doğal bir telostur) ve Hristiyanlığın (bu telos doğüstü bir telostur) erdem anlayışlarıdır. Üçüncü olarak da Benjamin Franklin’in erdemleri dünyevi ve ilahi başarıyı sağlayacak faydaya götüren araçlar olarak kabul eden erdem anlayışıdır. Bu üç erdem anlayışının aynı şeyin üç farklı yorumu mu

yoksa üç farklı şey mi olduğu sorusunu soran MacIntyre, bunların üç farklı şey olduğunu zira her birinin ortaya çıktığı ahlaki yapının farklı olduğunu söylemekte fakat bu gerçeğin, ahlak dilinin birbirine benzemekle birlikte aslında birbirinden farklı olan kelimeler tarafından gizlendiğini ileri sürmektedir (MacIntyre, 2001a: 275).

MacIntyre, Aristoteles'in kendine özgü erdem anlayışını merkeze alarak erdem kavramına yaklaşımını dile getirir. O, Aristoteles'i sadece kendi başına bir kuramcı olarak değil, köklü bir geleneğin temsilcisi, birçok öncelini ve ardılıni değişik başarı dereceleri ile birbirine eklemleyen birisi olarak kabul eder (MacIntyre, 2001a: 219). Böylelikle Aristoteles'in erdem anlayışını açıklamaya girişir.

Aristoteles, kendisini, erdem anlayışı yaratan birisi olarak değil, eğitim görmüş bir Atina'nın eyleminde, söyleminde ve düşüncesinde örtük biçimde var olan bir anlayışı gün yüzüne çıkartıp, açıkça dile getiren birisi olarak görmektedir. Aristoteles'e göre, eğer erdem birey için en önemli şeyse, onun bireylerin bir bütünü olan devlet içinde en önemli şey olması zorunludur. Çünkü insansal yaşama özgü erdemlerin gerçekten ve tam olarak hayata geçirilebileceği tek siyasi yapı şehir devletidir (Ross, 2002: 306). Dolayısıyla, erdemlere dair felsefi bir kuram, en çağdaş erdem pratikleri tarafından hâlihazırda örtük biçimde içerilen ve bu pratikçe ön kabullenilmiş, ama henüz ortaya çıkmamış felsefi kuramı kendisine konu edinen kuramdır.

Her etkinlik, her araştırma ve her pratik birtakım iyileri amaçlar; çünkü "iyi" ya da "bir iyi" ile anlatılmak istenilen şey, insansal varlığın karakteristik olarak amaçladığı şeydir (Aristoteles, 2005: 1094a). Diğer bütün türler gibi beşeri varlıklar da kendilerine özgü bir doğaya sahiptir. Bu doğa, onların belirli amaç ve hedeflere sahip olduğu ve doğaları gereği özel bir telosa doğru ilerledikleri bir doğadır. İyi onların ayırt edici özelliklerine göre tanımlanır. İnsan için iyi olan nedir? Aristoteles, bu iyiyi, para, onur ya da haz ile özdeşleştirme girişimlerine karşı kullanabileceği oldukça sağlam argümanlara sahiptir. Kendisinin bu iyiye verdiği ad *eudaimonia*dır. *Eudaimonia* dilimize mutluluk, mutluluk ya da refah olarak çevrilir. *Eudaimonia*'ya, iyi durumda olma ve iyi durumda iken iyi şeyler yapma hali veya bir insanın kendi içinde ve tanrısal olanla ilişkisinde kendini beğenmesi hali denilebilir (MacIntyre, 2001a: 223). İşte bu gerçek mutluluğa, kişinin kendisini gerçekleştirmesine giden yol Aristoteles için sadece erdemli olmaktan geçer (Cevizci, 2003: 548).

Aristoteles'e göre erdemli olmak, çok ve az arasında, ifrat ve tefrit arasında bir orta bulmaya, yani iki aşırı uç arasında bir orta bulmaya çalışmaktır. Bu yüzden Aristoteles, erdemlerin genel bir karakterizasyonunu vermek için bu orta kavramını kullanır. Örneğin adalet, adaletsizlik yapmak ile adaletsizliğe uğramanın ortası olan bir erdemdir. Cömertlik, müsriflik ile cimrilik arasındaki ortadır. Ortanın her iki kutbu ise erdemsizliktir (Tekerek, 2007: 101-102). Ancak, içinde bulunulan koşullar göz önüne alınmadan bir erdemsizliği veya erdemi tayin etmek her zaman mümkün olmayabilir. Bu yüzden Aristoteles'in etiğinde, yargı veya yargılama gücü, erdemli insanın yaşamında vazgeçil-

mez bir rol oynar. Bundan dolayı da, kendisi de bir erdem olarak phronesis, tüm diğer erdemlerin merkezinde durur.

Aristoteles'in erdem anlayışını anlama ve açıklama girişiminden sonra MacIntyre ondan hareketle kendi erdem yorumuna geçer. MacIntyre'in erdem anlayışı üç aşamalı bir anlayıştır. İlki, erdemleri, pratikleri içsel iyileri başarmak için zorunlu nitelikler olarak gören aşamadır. İkincisi, erdemleri bütün bir hayat için iyi olana katkıda bulunan nitelikler olarak gören aşamadır. Üçüncüsü, erdemleri, ancak sürüp giden bir toplumsal gelenek içerisinde inceden inceye hazırlanabilecek ve sahip olunabilecek bir tasarım olarak bir insansal iyi peşinde koşmayla ilişkilendiren aşamadır. MacIntyre geliştirmeye çalıştığı birlikli, bütünlüklü merkezi erdem anlayışında, bu aşamaların her birine ilişkin kavramsal bir arka plan kabul eder. Bu aşamalardan ilkinin kavramsal arka planı pratik (practice), ikincisinin kavramsal arka planı anlatı/öykü (narrative) ve üçüncüsünün ahlak geleneği (moral tradition)'dir (MacIntyre 2001a: 277). O erdemleri ele alırken pratiklerden başlar. Niçin önce pratiklerden başlamaktadır? Diğer ahlak felsefecileri erdemleri ele alışlarına, tutku ya da istekleri ele alarak veya birtakım iyilik ya da ödev tasarımlarını açıklayarak başlamışlardır. Her iki durumda da, tartışma, kendisine göre bütün insansal etkinliklerin araç-amaç ayırımının bazı versiyonları tarafından yönlendirilmeye aşırı eğilimlidir. Bu çerçevenin göz ardı ettiği şey, içinde amaçların sürekli keşfedilmek zorunda olduğu ve araçların bu amaçlara ulaşmak için icat edildiği, sürüp gitmekte olan insansal etkinlik biçimleridir (MacIntyre 2001a: 400-401).

Nitekim MacIntyre için erdemleri her tür ele alıfta pratiklerden başlamak şundan dolayı önemlidir ki, erdemleri hayata geçirmek yalnızca kendi içinde değerli değildir. Kendi içinde değerli olması, bir insanın, erdemleri sırf kendileri için istemeksizin, gerçekten cesur, adil veya benzer birisi olamayacağını gösterir. Aynı zamanda, sahip olduğu daha başka amaç ve hedeften dolayı da değerlidir. Aslında bizler, başlangıçta karakteristik olarak kendilerinde bu amaç ve hedefi yakaladığımız için erdemlere değer atfederiz (MacIntyre, 2001a: 401). Ama yine de erdemler, kendilerine bu ilave amaç ve hedefleri kazandıran iyilerle, ya da bir becerinin, kendisinin başarıyla hayata geçirilmesi sonucu sahip olma gücüne erişeceğimiz istek nesnelereyle ilişkilendirildiği gibi ilişkilendirilemez.

MacIntyre *pratik* kavramına gündelik dildeki kullanımlarından farklı bir anlam verdiğini söyler ve onu şöyle tanımlar:

“ Bir ‘pratik’ten, toplumsal olarak tesis edilmiş işbirliğine dayalı, tutarlı ve kompleks herhangi bir insani etkinlik formunu anlayacağım; böyle bir insani etkinlik formuna uygun olan ve bu formu kısmen tanımlayan üstünlük/ fazilet standartlarını kazanmaya çalışma süreci içerisinde, söz konusu etkinlik formuna içsel olan iyiler, bir ‘pratik’ aracılığıyla gerçekleştirilir; bunun sonucunda da, üstünlük/fazilet kazanmaya yönelik insani güçler ve bu güçlerin işin içerisine soktuğu amaçlara ve iyilere ilişkin insani konsepsiyonlar sistematik olarak genişletilir.” (MacIntyre, 2001a: 187)

MacIntyre'in *pratik* tanımı dikkatli incelenirse, *pratiğin* öncelikle toplumsal nitelikte bir insani etkinlik biçimi olduğu görülür. Toplumsal oluşu bir işbirliği sonucunda ortaya

çıktığını gösterir. Bu etkinlik biçimi, bünyesinde kendine has bir takım amaç ve iyiler barındırır. MacIntyre'in içsel iyiler (internal goods) dediği bu iyiler, söz konusu etkinliğe katılanlar tarafından, ulaşılmak istenen nihai bir amaç olarak kabul edilir ve yine aynı etkinliğin kendi tarihi içerisinde ortaya çıkarlar. Etkinliğin kendine has, kendi bünyesinde türeyen bu iyiler, yine o etkinliğin en yetkin şekilde gerçekleşebilmesi için gerekli bir takım üstünlük standartlarına uygun olarak gerçekleştirilir. Bunun yanı sıra bu iyilerin gerçekleştirilmesi, genel olarak insani iyi ve amaçlara ilişkin düşüncelerin, tasarımların gelişmesine de yardımcı olur (Özcan, 2001: 67).

MacIntyre'a göre pratikler sadece bir takım içsel iyiler değil bunların yanı sıra dışsal iyiler (external goods) de içerir. Dışsal iyiler, söz konusu pratiğe dışarıdan, rastlantısal olarak veya toplumsal koşulların etkisiyle iliştilir. Saygınlık, mevki, para gibi iyi türleri bu tür iyilerdir. Buna karşılık içsel iyiler, dışsal iyilerin aksine, ancak pratiğe katılarak elde edilebilecek iyilerdir. Bu, içsel iyilerin ilk özelliğidir. Diğer özelliği ise içsel iyilerin ancak o pratiğe ait erdeme sahip olunarak gerçekleştirilebilir olmasıdır. Bununla birlikte MacIntyre, dışsal iyilerin de aslında erdemlerle ilişkili olduğunu fakat içsel iyilerden farklı olarak herhangi bir erdeme sahip olunmaksızın da elde edilemeyeceğini söyler (Özcan, 2001: 67-68).

Temel bir erdem tanımı için pratiklerin varlığı yeterli değildir. Şayet pratikler sonucunda ortaya çıkan sınırlı iyilerin ötesinde, insanın hayatını bütünlüğü içinde ele alan bir iyi oluşturmaya yönelik *telos* düşüncesi olmazsa ahlaki hayatı keyfi tercihler işgal eder ve belirli erdemlere ilişkin uygun tanımlar yapabilmek için gerekli bağlam elde edilemez. Bunların yanı sıra gerekli olan bir başka şey ise insan hayatının bütünlüğü düşüncesi aracılığıyla tanımlanacak tek ve nihai bir erdem kabulüdür ki, bu erdem tutarlılık (integrity) ve bütünlük (constancy) erdemidir. Hayatın bütününde geçerli olacak tek bir amaç düşüncesi, böyle bir bütünlüklü hayat düşüncesi olmaksızın uygulama imkânı bulamaz (MacIntyre, 2001a: 299).

MacIntyre'in erdem anlayışının ikinci aşaması, insan hayatının bütünlüğü ve 'öyküsellik' kavramı adı altında toplanan aşamadır. Lakin MacIntyre'a göre, insan hayatını bir bütünlük olarak tasarlayan her çağdaş girişimin önünde, biri sosyolojik diğeri felsefi olmak üzere iki engel vardır. Sosyolojik engel, modern dünyada insan hayatının, "çalışma hayatı", "özel hayat-toplumsal hayat", "ortak hayat-kişisel hayat", "çocukluk hayatı-yaşlılık hayatı" gibi her biri kendi standartlarına sahip farklı hayat kesitlerine ayrılmasıdır. Felsefi engel ise iki türdür: Biri, insanı atomist bir bakış açısıyla ele alan ve insan eylemlerini daha kapsamlı bütünlüklerin bir parçası olarak değil de ayrı ayrı açıklamaya çalışan ve daha çok analitik felsefe geleneğinin kabul ettiği yaklaşımdır. Diğeri, özellikle Sartre'ın varoluşçuluğunda ve Ralf Dahrendorf gibi sosyologların teorilerinde ortaya çıkan, bireyi rollerinden ayrı ele alıp, hayatı farklı rollerin yerine getirildiği bir bağlam olarak kabul etme eğilimidir (MacIntyre, 2001a: 301-302).

MacIntyre, insanın eylemlerinin sadece bedensel bir takım hareketlerden ibaret olmadığını, eylemi, onu gerçekleştiren kişinin niyetlerinden, kişinin niyetlerini de, onları

başkaları için anlamlı kılabacak çerçevelerden (settings) bağımsız ele alamayacağımızı söyler. Zira bir eylemde bulunan kişinin kendi tarihi ile bu kişinin içinde bulunduğu ortamın tarihi birbirleriyle bağlantılıdır. Daha doğrusu biz bu ikisi arasında bir bağlantı kurarız. Dolayısıyla bir eylemi anlamak, bu eylemin hem eylemi gerçekleştiren kişinin hem de bu kişinin içinde bulunduğu ortamın tarihinde nerede durduğunu tespit etmekle mümkün olur (Hünler, 1997: 163-164).

İnsan hayatının anlatsal yapısı öngörülemezliği gerektirir. Öngörülemezliğin yanı sıra, bir anlatı olarak hayatın diğer önemli özelliği teleolojik olmasıdır. Hayatımızı, bireysel veya diğerleriyle ortaklaşa olarak, hep paylaşılan mümkün bir gelecek düşüncesi aracılığıyla yaşarız. Bir gelecek imgesi olmaksızın bir şimdi düşünülemez. Gelecek imgesi ise kendisini her zaman bir *telos* ile beraber sunar. Bizler, şimdide, işte bu telosa doğru hareket ederiz veya hareket etmeyi başaramayız. Dolayısıyla öngörülemezlik ve teleoloji, ikisi bir arada, hayatımızın vazgeçilmez birer parçasıdır. Kurgusal bir hikâyedeki karakterler gibi biraz sonra ne olacağını bilemeyiz. Fakat buna rağmen hayatımız, kendisini geleceğe yönlendirmiş bir biçime sahiptir. Eğer bireysel ve toplumsal hayatımız anlaşılabilir şekilde devam edecekse, bu hikâyenin devam etmesi her zaman belirli kısıtlamalarla olacaktır ve bu kısıtlamalar içerisinde çok farklı yönler ortaya çıkacaktır (MacIntyre, 2001a:318).

İnsan için iyi olan nedir? arayışı, telosu her zaman, hem arananın karakteriyle hem de ben bilgisiyle ilgili bir eğitimidir. Bu nedenle MacIntyre *erdemler, yalnızca pratikleri ayakta tutan ve bu pratiklere içsel olan iyileri başarmamızı olanaklı kılan eğilimler değil, aynı zamanda, karşılaştığımız kötülük, tehlike, ayartma ve akıl çelmelerin üstesinden gelmemizi sağlayarak, iyiyi arayış sürecinde bize destek olacak bir ben bilgisiyle, bir iyi bilgisiyle donatacak olan eğilimlerdir* (MacIntyre, 2001a: 323) der. Erdemler hem içinde insanların iyiyi birlikte arayabilecekleri politik topluluk ve aile biçimlerinin sürekliliğini sağlamak için gerekli olan erdemleri ve hem de iyinin karakteri hakkında yürütülecek felsefi sorgulama için zorunlu olan erdemleri içerecektir. MacIntyre için insansal iyiyi oluşturan şey, en iyi şekilde yaşanarak tamamlanmış bütün bir insan hayatıdır. Erdemlerin hayata geçirilmesi ise bu tür bir yaşamın zorunlu ve temel parçasıdır. Bu nedenle Aristotelesçi çerçevede, erdemleri hayata geçirmeksizin, bizi insansal iyiye ulaştıracak birtakım araçların olabileceği düşüncesi de saçmadır. Bir erdem hayata geçirmenin doğurduğu ilk sonuç Aristoteles'e göre doğru eylemle sonuçlanan bir seçimdir (MacIntyre, 2001a: 224).

Erdemler, yalnızca belirli bir tarzda eylemde bulunma değil, aynı zamanda belirli bir tarzda da hissetme eğilimleridir. Erdemli davranmak, Kant'ın düşündüğü gibi, eğilimlere karşı gelmek değildir. Erdemin gelişmesiyle şekillendirilen eğilimlere uygun davranmaktır. Ahlaksal eğitim, bir "*hissi eğitim*"dir çünkü (MacIntyre, 2001a: 224).

Bir çekirdek erdem kavramına ulaşmak için gerekli ilk iki aşamayı bu şekilde açıkladıktan sonra MacIntyre, üçüncü aşamayı açıklamaya geçer. Bu aşama *gelenek kavramı*

adı altında açıklanan aşamadır. MacIntyre iyi arayışını veya erdemleri hayata geçirmeyi hiçbir zaman yalnızca birey olarak gerçekleştiremeyeceğimizi (MacIntyre, 2001a: 324) söyler. Zira farklı bireyler farklı toplumsal çevrelerde yaşar. Bu çevrelerin her biri belirli bir toplumsal kimliğin taşıyıcısıdır. Ben birilerinin oğlu veya kızı, kuzeni veya halasıyım; bu veya şu şehrin vatandaşı, şu kavim bu ulusun üyesiyimdir. Ailemin, şehrimin, kavimimin, ulusumun geçmişinden miras aldığım minnettarlıklar, umutlar ve sorumluluklar vardır. Bütün bunlar şu anki hayatımı, ahlaki açıdan başlangıç noktamı oluşturur. Hayatıma kendi ahlaki tekiliğini veren işte bunlardır (Özcan, 2001: 92-93).

Aristotelesçi bir erdem kuramı, belirli bir bireyin, belirli bir anda kendisi için iyi olduğunu düşündüğü şey ile bir insan olarak hakikaten onun için iyi olan şey arasında can alıcı bir ayrımı gerektirir. Erdemlerin hayata geçirilmesini ve yargıda bulunmayı talep eden seçimlerdir. Bu nedenle, doğru olanı, doğru yerde, doğru zamanda ve doğru yolla yapma ve yargıda bulunma kapasitesini gerektirir. Böyle bir kapasite geçmişten bağımsız düşünülemez. MacIntyre'a göre, ne veya kim olduğum, belirleyici ölçüde, miras almış olduğum şeye, şu anki ben de mevcut olan özel geçmişe bağlıdır. Kendimin, belirli bir tarihin bir parçası olduğunu ve daha genel bir ifadeyle, belirli bir geleneğin birçok taşıyıcısından birisi olduğumu keşfederim. Bir pratik kavramı karakterize edilirken, pratiklerin her zaman belirli bir tarihe sahip oldukları vurgulanır. Dolayısıyla da, erdemler, pratiklerin gereksinim duyduğu ilişkilerin sürekliliğini sağladıkları sürece, şimdiyle olduğu kadar geçmişle -ve elbette gelecekle- olan ilişkilerin devamını sağlamak zorundadırlar (MacIntyre, 2001a: 327)

Ancak MacIntyre, geleneklerin de yıkılabileceğini, bütünlüğünü kaybedebileceğini veya ortadan kalkabileceğini söylemektedir. Gelenekleri bu tür sonuçlardan koruyan ilgili erdemlerin hayata geçirilmesidir. Pratiklerde olduğu gibi geleneklerin de varlığını devam ettirmesini sağlayan erdemlerdir.

“Erdemler özellik (konu) ve amaçlarını yalnızca pratiğe içsel çeşitli iyilerin başa-rılması için zorunlu olan ilişki ağının, ya da içinde bireyin kendi iyisini yaşamanın tamamına yayılan iyi olarak arayıp bulabileceği bir bireysel yaşam biçiminin sürekliliğini sağlamada değil, aynı zamanda, hem pratikleri hem de bireysel yaşamları kendilerine ait zorunlu tarihsel bağlamları ile birlikte yaratan geleneklerin sürekliliğini sağlama da bulurlar (MacIntyre, 2001a: 328-329).

MacIntyre'a göre gelenekleri ayakta tutan erdemler adalet, cesaret ve dürüstlüktür. Fakat bunların yanı sıra bir başka erdem daha vardır. O da “bir kişinin bağlı olduğu ya da kendisini kuşatan bir geleneğe karşı yeterli bir gelenek duygusuna sahip olma erdemidir.” Zira bu erdem, geçmişin bugün için sunduğu olasılıkları görmemizi mümkün kılar. Yaşayan gelenekleri henüz tamamlanmamış öykülere benzeten MacIntyre, bu geleneklerin, karakteristik özelliklerini geçmişten miras alan bir gelecekle karşı karşıya olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla erdem sahibi kişiler, ahlaki bir karar verme noktasında kendilerini bir açmaz içerisinde bulursa hem kendi iyilerini hem de üyesi oldukları geleneğin

iyilerini gerçekleştirebilir. Zira böyle bir durumda kişi, ahlaki ödevini yerine getirmenin yolunun ne olduğunu bilmektedir. Kişinin ahlaki ödevi ise bir birey olarak, bir yurttaş olarak, bir anne veya baba olarak, bir meslek sahibi olarak, bütün bunların her birinin gereklerini yerine getirmektir. Bu da ancak söz konusu kişinin hayatının akılla kavranabilir öyküsünün karakterine bağlıdır (MacIntyre, 2001a: 329-331).

MacIntyre üç aşamalı erdem anlayışı için “*asıl olan şu ki, hiçbir insansal nitelik teker teker bu üç aşamanın her birine özgü koşulları yerine getirmeksizin bir erdem olarak kabul edilmemelidir*” diyerek bu noktaya dikkat çeker. MacIntyre için bu oldukça önemlidir. Çünkü en azından bu tür bir pratik nosyonundan çıkartılan koşulları karşılıyor olarak anlaşılması akla uygun olan, ama erdem olmayan ve ilk aşamadan başarıyla geçebilmesine rağmen, ikinci veya üçüncü aşamalarda elenecek olan nitelikler vardır. Ona göre söz gelimi, acımasızlık ve insafsızlık gibi niteliklerin ele alınışına bakalım. Bir kimsenin kendisini ve başkalarını acımasız ve insafsız olmaya sürükleyebilme yeteneğinin, yalnızca başarının değil, hayatta kalmanın da bir koşulu olabildiği birçok pratik vardır. Örneğin, el değmemiş bölgelerin keşfi. Bu tür bir yetenek, kendisinin hayata geçirilmesinin bir koşulu olarak başkalarının hislerine karşı belirli bir duyarsızlığın geliştirilmesini gerektirebilir. Ötekilerin duygularına önem vermenin yerini, onların hayatta kalmasına önem verme alabilir. Bu tür niteliklerden oluşan bir yapıyı, bir aile hayatını yaratma ve yaşatma pratiğine katılma durumuna aktardığımızda, felakete davetiye çıkarmış oluyoruz. İşte bu yüzden MacIntyre’a göre, bir bağlamda bir erdem gibi görünmüş olan şey, bir başka bağlamda zaaf gibi görünür (MacIntyre 2001a: 403). Ona göre ise bu nitelik ne bir erdem ne de bir zaaf olabilir. Bir erdem değildir. Çünkü MacIntyre’ın erdem anlayışına göre bir erdem, belirli pratiklere özgü iyilerin, “benim gibi bir insanın sürdürmesi gereken en iyi yaşam hangisidir?” sorusuna bir yanıt oluşturabilecek, kapsayıcı tek bir hedefler bütünü haline getirildiği türden bütün bir insan hayatına özgü iyiye katkıda bulunur, şartının dayattığı koşulları yerine getiremez.

Özetle MacIntyre sık sık, Aristotelesçi ahlak geleneğinin kendisini savunanlara, epistemolojik ve ahlaksal açıdan yeterli olanaklara sahip olduğu konusunda kendisine büyük ölçüde güven duymaya rasyonel olarak hak kazandıran bir gelenek olarak şu an sahip olduğumuz geleneklerin en iyi örneği olduğunu söyler (MacIntyre 2001a: 406-407). MacIntyre’ın erdem kavramına yaklaşımını değerlendirirken Aristoteles’in erdem anlayışına dayandığına şahit oluruz.

Sonuç

Konu ahlak felsefesi olunca, tartışmaların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Zira uygarlık tarihi boyunca hemen her felsefi disiplin, bir diğeriyle çatışan ahlak kurguları ortaya koymuştur. MacIntyre’da, bir ahlak filozofu olarak, oldukça tartışmalı ve kapsamlı bir tasarım ortaya koymaktadır. Yazar açısından bir ahlak teorisi geliştirme ihtiyacı, modern toplumların içinde buldukları ahlaki yozlaşmışlığın ve tutarsızlığın yarattığı rahatsızlıktan doğmaktadır. Problemin merkezinde, günümüz toplumlarında rasyonel olarak savunulabilir, tutarlı ve belirgin ölçütlerin, ahlak dilinde var olmaması yatmaktadır. İşte bu

sebeplerdir ki yazarın metinlerinden takip edilmiş olan bu süreç, modernite diye adlandırılan sürecin gelinmiş son safhasıdır. Özellikle Aydınlanmadan bu yana ortaya çıkmış olan ahlak felsefesi kurguları, evrensel olduğunu iddia ettikleri ahlak ilkelerinden bahsetmektedir. MacIntyre'a göre her idealist düşünür, kendi sezgilerinden, yargılarından ya da aklına dayanarak evrensel ilkeler keşfettiklerini düşünmektedir. Ancak her felsefi kurgunun oluşturduğu sözde evrensel ilkeler, birbirleriyle çatışmaktadır. Bu sebeple de insanlara tutarlı biçimde ortak bir ahlaki söylemde buluşma olanağı verilememektedir. Ancak MacIntyre, çözümün, klasik geleneğin insan tasarımıyla çıkarılabileceğini düşünmektedir. Antik dönemlerdeki, her insan yaşamının, yüksek bir iyi arayışına endekslenmiş, bütünlüklü bakışı, günümüz toplumlarının insan tasarımıyla ciddi ölçüde aykırıdır. Zira günümüzde insan yaşamı, belirli parçalara bölünmüş biçimde, tasarlanmakta ve her parçada, farklı bir ahlaki tutum sergilenmeye şartlandırılmaktadır. Yaşamın bütünlüğünden kopuş böylece başlar. Ahlaki fail olan insan ise, kendini her kavramın eleştirel gözlemcisi olarak algılamakta ve kendini, tarihinden ve sosyal arka planından kopuk olarak algılamaktadır. Bu bakımdan da ahlaki değerler, içeriklerini kaybeder. Ayrıca modern bireyler, ahlaki keyfiliğin içerisinde, istedikleri değerleri seçer bir konumdadır. Bu sorunlar karşısında bir çıkış yolu önerilmektedir. Bu yol, Aristoteles felsefesinin günümüz toplumlarına uyarlanmasıyla geçmektedir. Sonuç olarak da, yeni bir toplum ve insan kurgusunun ahlak felsefesi bağlamında, hangi şartlarla oluşturulabileceği konusunda, olumsuzdan çıkarılan bir noktaya varılmıştır.

Erdem kavramı şüphesiz, ahlak felsefesinin temel kavramlarından biridir. Ancak bu kavramın, günümüzde, yararlı ve hoş nitelikler olarak anlaşılardan ileri bir anlamı kalmamıştır. Buna karşılık Antik dönemlerde olduğu gibi, erdemlere dayalı bir yaşam kurgusu, bizlere tutarlı bir ahlaki duruş verebilecektir. Ancak her şeyden önce erdemlerin tarihsel bir bağlamı olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Zira çalışmamızdaki, erdemlerin gelişimi ve dönüşümünün takip edildiği tarihsel süreçlerden, bu sonuca ulaşmak mümkündür. Aristoteles'in erdemlere dayalı ahlak teorisinin, günümüz toplumlarına nasıl uyarılabileceği konusunda, MacIntyre'in geliştirdiği erdem etiği, rasyonel olarak tutarlı bir erdem kavramı oluşturmaktadır. Özellikle, erdemlerin, ancak pratiklere katılma sürecinde oluşabileceğini söyler, MacIntyre. Bu bakımdan her pratiğe içsel olan iyileri gerçekleştirmenin ve yaşamın öyküsel birliğinin bilinciyle, bir temel iyi arayışına bağlanmanın ve son olarak da içinde yetişilen geleneğin, kültürün değerlerine ilişkin yeterli bir anlayışın olmasının, erdem merkezli yaşamın en önemli öğeleri olduğu sonucuna ulaşılır. Bu bakımdan klasik geleneğin aracılığıyla, erdemlere bağlı yaşamın nasıl bir kurguya sahip olabileceği konusunda dikkat çekici bir noktaya ulaşılmış oluruz. Çünkü MacIntyre için Aristotelesçi gelenek, bizim ahlaki ve toplumsal tutumlarımıza ve bağlılıklarımıza yeniden anlaşılabilirlik ve rasyonalite getirecek şekilde yeniden ifade edilebilir (MacIntyre, 2001b: Sunuş XXI). MacIntyre'in ortaya koyduğu tartışmalar, günümüzün ahlaki tutarsızlığına dikkat çekmesi bakımından, oldukça değerlidir. Liberalizm değerleriyle şekillenen toplumlarda, özgürlük, ifade özgürlüğü ya da temel haklar gibi kavramların, olabildi-

ğince sağlanabildiğini söylemek mümkündür. Ancak, her dünya görüşünün, geleneğin ya da rejimin kendine has temel değerleri, etkileri olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, aristokratik rejimlerde temel ilke onur iken, istibdat rejimlerinde temel ilke korkudur. Saltanat rejimlerinde baskın duygu şeref iken, demokrasilerde, temel duygu, erdemdir (Montesquieu, 1998: 75-79).

MacIntyre'ın ahlak felsefesinin günümüz toplumlarında, genel manada nasıl cisimleşebileceği sorusunun yanıtı ise, yoktur. Ama yine de onun uğraşını, “eskiye duyulan bir özlem”den ibaret görmek, ona haksızlık olacaktır (Üskül, 2003: 248). Değerler teorisi, bizlere ahlaklı yaşamın ve adaletli olmanın yollarını göstermesi bakımından da önemlidir.

Kaynakça

- Aristoteles (2005). *Nikhomakhos'a Etik*, (çev. Saffet Babür), Ankara: Kebikeç Yayınları.
- Cevizci, A. (2003). “Arete”, *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt: 1, (Ed. Ahmet Cevizci), İstanbul: Etik Yayınları.
- Honderich, T. (1995). “Virtues”, *The Oxford Companion to Philosophy*, New York: Oxford University Press.
- Hünler, S. Z. (1997). *İki Adalet Arasında*, Ankara: Vadi Yayınları.
- MacIntyre, A. (2001a). *Erdem Peşinde*, (çev. Muttalip Özcan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MacIntyre, A. (2001b). *Ethik'in Kısa Tarihi*, (çev. Hakkı Hünler), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Montesquieu (1998). *Kanunların Ruhu Üzerine*, Cilt:1. (çev. Fehmi Baldaş), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Özcan, M. (2001). *Aristoteles Etiği ve MacIntyre'in Erdem Görüşü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Pence, G. (1993). “Virtue Theory”, *A Companion to Ethics*, (Ed. Peter Singer), Oxford, UK: Cambridge Mass.
- Ross, D. (2002). *Aristoteles*, (çev. Ahmet Arslan – İhsan Oktay Anar – Özcan Kavasoglu – Zerrin Kurtoğlu), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Tekerek, İ. (2007). “Aristoteles'te Etik”, *Kaygı*, Sayı:8., ss. 91-105
- Üskül, Z. Ö. (2003). *Bireyselciliğe Tarihsel Bakış*, İstanbul: Büke Yayıncılık.
- Warburton, N. (2000). *Felsefeye Giriş*, (çev. Ahmet Cevizci), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Zagzebski, L. T. (1998). *Virtues of the Mind*, Cambridge: Cambridge University Press.